

IN BEWEGING

Concept Landbouwakkoord 2040

Bijlagen

Bijlage 1A – Financiële tabel

Deze financiële tabel is een richtinggevende indicatieve inschatting van de financiële middelen die nodig zijn om de maatregelen uit het Landbouwakkoord te financieren.

Het kabinet heeft uitgesproken (Brief aan de Tweede Kamer over de voortgang van de integrale aanpak landelijk gebied, februari 2023) dat voor voorstellen uit het Landbouwakkoord, die bijdragen aan de doelen van het Transitiefonds, ook voldoende middelen beschikbaar zijn.

Daarom dienen de uitkomsten van het Landbouwakkoord eerst te worden voorzien van een appreciatie van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) de WUR en het Louis Bolk Instituut voor wat betreft bijdrage aan duurzaamheidstransitie en de NPLG-doelen.

De afspraken die in het Landbouwakkoord worden gemaakt en een groot deel van de posten in de tabel hangen voorts nauw samen met de uiteindelijke vormgeving van de provinciale gebiedsprogramma's. In de gebiedsplannen zal immers de maatvoering en lokalisatie van de maatregelen pas helder worden. Dan wordt ook helder: hoe vaak wordt welke maatregel/instrument ingezet en tot welk bedrag leidt dat? Verder is de precieze maatvoering en hoogte van bedragen afhankelijk nadere concrete financiële onderbouwing, die nog dient plaats te vinden.

NB. Deze tabel is niet geactualiseerd en congruent met de tekst in het Landbouwakkoord.

GERAAAMDE EFFECTEN T/M 2035 (STRUCTURELE POSTEN IN APARTE TABEL)	EENHEID	AANTAL (INDICATIEF)	PRIJS PER EENHEID	PRIJS TOTAAL	OPMERKINGEN
--	---------	---------------------	-------------------	--------------	-------------

Krimp en grond (ism NPLG PPLG)				€ 6.700.000.000	
Vrijwillige afwaardering grond	ha				
Vrijwillige stoppers: opkoopregelingen melkvee (krimp dieren als gevolg)	bedrijf	2.500	€ 2.000.000	€ 5.000.000.000	
Vrijwillige stoppers: opkoopregelingen pluimvee (krimp dieren als gevolg)	bedrijf	350	€ 1.500.000	€ 525.000.000	
Vrijwillige stoppers: opkoopregelingen varkens (krimp dieren als gevolg)	bedrijf	550	€ 1.500.000	€ 825.000.000	
Vrijwillige stoppers: opkoopregeling vleeskalveren	bedrijf	500	€ 700.000	€ 350.000.000	

BBT Investeringshulp nieuwe technieken				€ 2.894.000.000	
BBT stalsystemen melkvee	bedrijf	7.000	€ 200.000	€ 1.400.000.000	obv 50% subsidie investering
BBT stalsystemen varkens	bedrijf	1.800	€ 200.000	€ 360.000.000	obv 50% subsidie investering
BBT stalsystemen pluimvee	bedrijf	800	€ 200.000	€ 160.000.000	obv 50% subsidie investering

BBT stalsystemen vleeskalveren	bedrijf	350	€ 200.000	€ 70.000.000	obv 50% subsidie investering
BBT-stalsystemen melkgeiten	bedrijf	350	€ 200.000	€ 70.000.000	obv 50% subsidie investering
Weerbare teelten en best beschikbare technieken	lumpsum			€ 750.000.000	
Realisatie hoogwaardige mestverwerking	installaties	30	€ 2.800.000	€ 84.000.000	
Realisatie meer mestverwerking (SDE++)				-	

Systeeminnovatie en randvoorwaarden innovatie				€ 681.600.000	
Data-infrastructuur				€ 100.000.000	
Praktijklanding en -ontwikkeling systeeminnovatie				€ 100.000.000	
Omschakelprogramma biologisch	bedrijf	2.400	€ 4.000	€ 9.600.000	
Plan van aanpak biologisch (15% areaal bio in 2030)	jaar	5	13.000.000	€ 65.000.000	
Omschakeling naar natuurinclusief	bedrijf	190	€ 300.000	€ 57.000.000	Op basis van voorjaarsnota Omschakelprogramma IDL
Biobased bouwmaterialen en CO2 vastlegging - ketenontwikkeling				€ 95.000.000	Is een reservering in het Klimaatfonds
Biobased bouwmaterialen en CO2 vastlegging- stimuleringspremie telers	ha	120.000	€ 875	€ 105.000.000	
Nationaal Innovatie Programma Landbouw (overige posten)				€ 150.000.000	

Veevoer-/ Managementregelen(veehouderij)				-	
% verlaging eiwit in voer				-	?
Voeradditieven (Bovaer etc.)				-	?
Weidegang				-	?

Ecosysteemdiensten incidenteel (structureel in aparte tabel)				€ 575.000.000	
Aanvalsplan landschapselementen aanleg op landbouwgrond (tot 2035)	ha	25.000	€ 23.000	€ 575.000.000	Op basis van aanlegkosten Aanvalsplan LE
Structurele jaarlijkse kosten beheer en ecosysteemdiensten tot 2040				Opgenomen in aparte tabel	

Doelsturing				€ 100.000.000	
Versnelling meetinstrumenten	bedrijf	10.000	€ 10.000	€ 100.000.000	Alles op aannames
Dierwaardige veehouderij (vergroting leefruimte per dier)				€ 1.555.000.000	Onder voorbehoud van WUR, aangeleverd door LNV
Melkveehouderij	bedrijf	1.500	€ 50.000	€ 75.000.000	
Vleeskalverhouderij	bedrijf	800	€ 200.000	€ 160.000.000	
Varkenshouderij	bedrijf	2.400	€ 300.000	€ 720.000.000	
Pluimveehouderij	bedrijf	1.000	€ 600.000	€ 600.000.000	
Onderzoek en begeleiding				€ 223.000.000	
Bedrijfsopvolging/vestigingssteun jonge boeren				€ 63.000.000	
Onafhankelijke sociaal(economische) begeleiding	bedrijf	40.000	€ 4.000	€ 160.000.000	Obv. 90% deelname
SUBTOTAAL				€ 12.728.600.000	
Uitvoeringscapaciteit NVWA/RVO/collectieven/uitvoeringskracht				€ 636.430.000	
EINDTOTAAL				€ 13.365.030.000	

Structurele jaarlijkse kosten beheer en ecosysteemdiensten tot 2040

ONDERWERP	EENHEID	HECTARES	PRIJS	TOTAAL	OPMERKING
ANLb	ha	300.000	€ 1.400	€ 420.000.000	Huidig + extra 200.000 hectare, verhoogd bedrag
Beheer landschapselementen	ha	25.000	€ 2.160	€ 54.000.000	hoogte vergoeding obv GLB
Waterpeilverhoging veenweide	ha	80.000	€ 1.000	€ 80.000.000	hoogte vergoeding obv GLB
Buffering N2000	ha	140.000	€ 200	€ 28.000.000	probleemgebieden vergoeding
TOTAAL				€ 582.000.000	

Bijlage 1B – Financiële tabel kabinet

Deze tabel is op verzoek van het kabinet toegevoegd. Deze tabel was nog niet ingebracht en besproken op de hoofdtabel van het Landbouwakkoord.

Het is evident dat aan de uitvoering van het Landbouwakkoord ook zicht op middelen verbonden moet zijn om plannen te kunnen realiseren. Daarbij geldt dat de inzet op transitie van de landbouwsector en vitaliteit van het landelijk gebied voortkomt uit de optelsom van Landbouwakkoord, gebiedsprocessen, aanpak piekbelasting en andere lopende programma's.

Het kabinet heeft met het transitiefonds en ook op de LNV-begroting middelen gereserveerd die ten goede kunnen komen aan het Landbouwakkoord. Bovendien kunnen extra middelen beschikbaar komen uit heffingen die onderdeel van de uitwerking van het Landbouwakkoord zijn. Het is klip en klaar dat met deze middelen de gestelde doelen moeten worden gehaald.

Om middelen te kunnen koppelen aan de uitvoering van het Landbouwakkoord, is het belangrijk dat deze maatregelen bijdragen aan het gewenste doelbereik. Dit neemt niet weg dat – als onderdeel van een groter pakket van maatregelen – ook nationale randvoorwaardelijke maatregelen genomen kunnen worden die nodig zijn om de transitie in zijn geheel te faciliteren, zonder dat de maatregelen zelf direct bijdragen aan doelbereik.

De komende tijd worden door de betrokken partijen de maatregelen in het Landbouwakkoord nader uitgewerkt. Tegelijkertijd werken provincies hun plannen voor het Nationaal Programma Landelijk Gebied uit. Met het oog op doelmatige besteding van middelen en maximaal doelbereik zullen deze plannen daarbij gebiedsgericht moeten worden vormgegeven. Het is een kans dat deze processen tegelijkertijd lopen, omdat ze elkaar versterken en aansporen. Anderzijds is het ook zo dat zowel de sector als de provincies bij de uitwerking van hun maatregelen en initiatieven beroep doen op dezelfde kabinetsmiddelen.

Omdat maatregelen nog verder moeten worden uitgewerkt, kunnen nu nog geen definitieve middelen toegekend worden aan specifieke maatregelen uit het Landbouwakkoord. Wel kan – op basis van eerste inschattingen – een indicatieve toedeling worden gemaakt van middelen. Deze inschatting

komt uit op een indicatief bedrag van ca. 13,5 mld. euro. In onderstaande tabel is een toedeling gemaakt naar verschillende categorieën van uitgaven. Het betreft allemaal maatregelen die effect zullen hebben op natuur en op het erf. Soms via nationale maatregelen soms via vormgeving en maatvoering op decentraal niveau.

Tabel: nadere toedeling van indicatieve uitgaven landbouwakkoord

INDICATIEVE UITGAVEN LANDBOUWAKKOORD (IN €)	
Investeringshulp best beschikbare technieken	1,75 mld.
Extensivering (o.a. natuurinclusief en biologisch)	0,75 mld.
Innovaties en randvoorwaarden (waaronder doelsturing)	0,75 mld.
Ecosysteem- en landschapsdiensten en circulaire landbouw	1,00 mld.
Grond, bedrijfsverplaatsing en beëindiging	8,25 mld.
Uitvoerings- en begeleidingskosten	1,00 mld.
Totaal	13,50 mld.

Enkele voorbeelden die illustratie geven aan de categorieën: met investeringshulp bij best beschikbare technieken kunnen bijvoorbeeld innoverende maatregelen in stallen ondersteund worden. De uitgaven aan extensivering kunnen de omschakeling naar biologisch en natuurinclusief werken stimuleren. De investeringen in innovaties en randvoorwaarden zouden kunnen bijdragen aan onder andere de ontwikkeling van doelsturing en vestigingssteun voor jonge boeren. Er kan geld beschikbaar komen voor de aanleg van landschapselementen. Onder beëindiging en grond valt onder andere de grondbank, maar vallen ook huidige en toekomstige stoppersregelingen. Bij de uitvoerings- en begeleidingskosten zitten onder andere de mogelijkheden om dit daadwerkelijk vorm te geven (inclusief onderzoek, advisering en begeleiding).

Bij de verdere uitwerking van maatregelen en het daadwerkelijk toekennen van middelen gelden uitdrukkelijk de volgende randvoorwaarden:

- Uitwerking en vormgeving van maatregelen vindt plaats in de gebiedsprocessen en het uitvoeringsprogramma Landbouwakkoord, daarbij wordt ook recht gedaan aan de motie Boswijk (maatvoering aan provincies);
- In Q1 2024 wordt de toekenning in samenhang globaal afgerond;
- We behouden flexibiliteit in de inzet van de maatregelen, inclusief inzet van de randvoorwaardelijke maatregelen op nationaal niveau; afhankelijk van doelbereik is ook verschuiving tussen de middelen en categorieën mogelijk;
- Toekenning vindt geclausuleerd en getrancheerd plaats;
- Er vindt alleen daadwerkelijke toekenning van middelen uit het Transitiefonds plaats als ook sprake is van onafhankelijk aangetoond doelbereik (dat deel uitmaakt van het jaarlijkse borgingsmechanisme van het Landbouwakkoord: toetsingscommissie PBL en KEV-systematiek) en de beste inzet daarvan binnen het financiële plafond;
- De toekenning dient in overeenstemming te zijn met de criteria en procedures van begroting, fondsen, accountability, en dient ook te hebben voor generieke en specifieke Europese kaders (w.o. mededinging, staatssteun); dit is in het landbouwakkoord opgenomen.

Een aantal specifieke maatregelen kan direct in gang worden gezet op voorwaarde dat er een positieve afronding is van het Landbouwakkoord en de daaropvolgende ledenraadplegingen. Het gaat om maatregelen t.a.v. vestigingssteun voor jonge boeren (100 mln.), een marktprogramma voor de biologische sector (50 mln.), een implementatieprogramma doelsturing (10 mln.) en een versnelling in de start van het aanvalsplan landschapselementen (15 mln.).

Genoemde bedragen in deze paragraaf zijn exclusief de structurele jaarlijkse financiering van Landschapsdiensten. Dekking daarvoor moet breed uit de keten komen en wordt gerealiseerd via de inkomstenkant van de Rijksbegroting (fiscale heffing¹). Dit wordt nader onderzocht en uitgewerkt. Structurele middelen voor landschapsdiensten zullen pas beschikbaar worden gesteld wanneer de fiscale heffing is geïmplementeerd en zullen niet hoger zijn dan de opbrengst daarvan. Tot 2026 vindt voor de incidentele kosten (zo kort mogelijk) bekostiging plaats vanuit het GLB en het Transitiefonds.

---

¹ Er kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het afschaffen van de vrijstelling voor zuivel en soja in de verbruiksbelasting voor non-alcoholische dranken, een consumptiebelasting op niet-duurzame voedselproducten zoals vlees en/of het invoeren van een belasting op de verkoop van kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen.

Bijlage 2 - Afwegingskader beschermen bruikbare landbouwgrond

AFWEGINGSKADER BESCHERMEN BRUIKBARE LANDBOUWGROND

Aanleiding en achtergrond

Vanuit het advies van Remkes komt voort dat landbouw niet het sluitstuk mag zijn in de discussie over ruimte. Dit is als volgt verwoord in de brief 'toekomst landbouw':

'Het is van belang dat er voor de agrarische sector bruikbare landbouwgrond is en blijft. In lijn met het advies van de heer Remkes mag de agrarische sector niet het sluitstuk zijn in de discussie over ruimte. Beschermen van bruikbare landbouwgrond moet in de gebiedsprocessen nadrukkelijk aandacht krijgen.

We stellen hiervoor uitgangspunten op. Deze uitgangspunten zullen in samenhang en parallel met de gebiedsprogramma's en de provinciale uitwerking in het Programma NOVEX worden opgesteld, binnen de kaders van het NPLG en Kamerbrief Water en Bodem Sturend en door de ministeries van BZK, IenW, EZK en LNV gezamenlijk.'

Ook is de Nederlandse landbouw kenmerkend voor het Nederlandse landschap en een belangrijke economische drager van het platteland. In Europese en geopolitieke context neemt het belang van voedselzekerheid toe. De landbouw en haar functies, als landschapsbeheerder en voedsel- en grondstoffenproducent, zijn het waard om te beschermen.

Het uitwerken van dit afwegingskader kent drie primaire redenen:

I Er bestaat een ruimtedruk vanuit andere ruimtefuncties op landbouwgrond.

Vanuit de energietransitie, infrastructuur, realisatie van de Europese natuurbeschermingsverplichtingen en verstedelijking volgt een ruimtedruk op landbouwgrond. Daarnaast geldt dat invulling geven aan de plannen uit het Natuurnetwerk Nederland en de Bossenstrategie ook een ruimteclaim zal leggen. Deze claim zal deels om scheiding tussen natuur en landbouw, maar juist ook om nieuwe functiecombinaties vragen.

I De landbouw heeft zelf ook verschillende opgaves die ruimte behoeven.

De water-, klimaat- en natuurdoelen, en anticipatie op bijvoorbeeld klimaatverandering, vragen om een transitie in de landbouw richting meer duurzame, natuurinclusieve en/of meer extensieve vormen van productie. Daarnaast zijn er verschillende ambities zoals het verbouwen van biobased bouwmaterialen en plantaardige eiwitten. De combinatie van extensivering en de introductie van nieuwe gewassen vergroot de druk op het huidige landbouwareaal en wijze van agrarisch grondgebruik, de bestaande teelten en productieomvang.

I Het voorkomen van afwenteleffecten op de landbouw bij onttrekking van landbouwareaal.

Voorkomen moet worden dat bij functiewijziging op landbouwgrond de opgaven voor blijvende landbouwgebieden toeneemt, omdat dit bijvoorbeeld de concentratie van dieren in deze gebieden vergroot of omdat de milieupgaven (zoals bijv. koolstofopslag in bodems) op een kleiner landbouwareaal gerealiseerd moeten worden.

De afgelopen jaren is er een structurele afname, jaarlijks ca. 0,3%, geweest van het landbouwareaal in Nederland. De verwachting is dat deze daling – op basis van de bovengenoemde ontwikkelingen – met een vergelijkbaar percentage zal doorzetten. Deze notitie richt zich hierbij niet op de vraag hoe landbouwareaal absoluut beschermd kan worden in termen van omvang, productie of areaal, maar op de vraag: Hoe zorgen we ervoor dat het eventueel wijzigen van de functie landbouwgrond naar een andere functie dan landbouw op een zorgvuldige en transparante manier gebeurt? Om dit goed te doen worden uitgangspunten geformuleerd, die samen het afwegingskader vormen. Hieruit volgt een ladder. Het afwegingskader en de ladder hebben als doel om de landbouw integraal en gelijkwaardig mee te wegen in het proces van functiewijziging. Hieraan wordt ook een formele en juridische borging verbonden. Het is niet de bedoeling om hiermee de bescherming van de landbouw boven de inpassing van andere functies te plaatsen, maar landbouwgrond is ook niet het 'sluitstuk' of 'vrij in te tekenen witte ruimte op de kaart'.

Daarnaast mag het afwegingskader niet leiden tot verlies aan verdienvermogen voor agrarische bedrijven. Bij functiecombinaties of -veranderingen hoort een passend verdienmodel.

Het afwegingskader is met name een gids voor provincies om in de gebiedsprocessen NPLG, en in haar omgevingsbeleid, tot onderbouwde keuzes te komen voor (gebieden met) functiecombinaties en -wijzigingen van landbouwgrond.

De notitie bestaat uit 4 onderdelen: Formuleren van een set aan uitgangspunten (1.), deze vormen samen het afwegingskader (2.) met een stappenplan om te komen tot uitwerking en borging (3.). Tot slot bevat (4.) een voorbeeld.

1. UITGANGSPUNTEN

Het uitgangspunt bij functieverandering van agrarische grond is:

- Nee, tenzij functieverandering noodzakelijk is voor het realiseren van ruimtelijke ordeningsdoelen, zoals in de nieuwe nota ruimte, en als gemotiveerd aan de stappen uit het afwegingskader is voldaan. (Zie 1.1.)
- Verschillen in kenmerken tussen landbouwgebieden kunnen leiden tot verschillende keuzes. De beste, voor voedselproductie en voedselzekerheid geschikte landbouwgronden worden in principe zo veel mogelijk ontzien van functiecombinaties en -wijzigingen. (Zie 1.2.)
- Functiecombinaties en -wijzigingen hebben bij voorkeur meerwaarde voor transitiepad (Zie 1.3.)
- Afwenteling op landbouw moet worden voorkomen. (Zie 1.4.)
- Het afwegingsproces moet eenduidig en transparant zijn. (Zie 1.5.)

Deze werken we hieronder verder uit.

1.1 Functieverandering alleen indien nodig

Het afwegingskader is onderdeel van de procedures die doorlopen worden om te komen tot Omgevingsvisies, omgevingsplannen en Gebiedsprogramma's. De verschillende overheden zijn daarbij bevoegd gezag voor hun eigen instrument. Het afwegingskader zelf is niet bedoeld om op perceelsniveau de afweging te maken. Dat gebeurt op basis van visies, plannen en programma's, waarin het kader is opgenomen en toegepast.

Het afwegingskader treedt pas in werking nadat bestaande ruimtelijke kaders zijn doorlopen, zoals de zonneladder en de ladder voor duurzame verstedelijking. Zodat voor functies die niet gebonden zijn aan het landelijk gebied, zoals woningbouw of zonnepanelen, eerst de maximale stedelijke ruimte wordt gebruikt (inbreiding voor uitbreiding). De resterende opgave kan eventueel ruimte krijgen in het landelijk gebied. Ook voor wel aan het landelijk gebied verbonden functies, zoals bos, is een motivering van de noodzaak tot functie-wijziging, regulier onderdeel van ruimtelijk beleid. De eerste stap is dus een check (en bijbehorende motivering) of functieverandering van landbouwgrond echt nodig is. Hiermee wordt geborgd dat de waarde van deze grond voor de landbouw goed wordt meegewogen.

Voorbeeld 'nieuw bos': Op basis van het afwegingskader wordt eerst gekeken naar de mogelijkheden van inbreiding van bos in de huidige natuurgebieden. Als de keuze wordt gemaakt om toch te gaan voor functieverandering of -combinatie van een landbouwgebied, dan wordt deze keuze gemotiveerd.

1.2 Gebiedstypen inclusief uitgangspunten

Hieronder worden drie verschillende gebiedstypen aan landbouwgrond onderscheiden, die ieder zijn gekoppeld aan hun eigen gebiedskenmerken en uitgangspunten. Deze (globale) gebiedsindeling biedt een voorkeursvolgorde bij het maken van afwegingen welke landbouwgrond als eerste in aanmerking komt voor functiecombinatie en -verandering en welke belangrijk zijn om te behouden voor de functie landbouw. Op grond van het fysieke systeem van bodem, water en natuur, en de gebiedsopgaven voor natuur en stikstof, klimaat en waterkwaliteit is de volgende, grove indeling bruikbaar om de geschiktheid voor vormen van landbouwontwikkeling te duiden. Het is aan de individuele ondernemer welk transitiepad hij daarbij kiest en de indeling is gebiedstypes is dus geen indeling in transitiepad. Aannemelijk is wel dat de verschillende transitiepaden meer of minder passend zijn bij de verschillende gebiedstypen.

Het afwegingskader ondersteunt keuzes die in het kader van de ruimtelijke ordening gemaakt worden, dus alleen bij daadwerkelijke functiewijzigingen. Provincies wordt gevraagd in hun ruimtelijk beleid (omgevingsvisie en -plan, gebiedsprogramma NPLG) zo'n indeling te maken en toe te passen wanneer functiewijziging aan de orde is.

GEBIEDSTYPE	GEBIEDSKENMERKEN	UITGANGSPUNTEN
Gebieden met weinig (toekomstige) uitdagingen voor de landbouw	<ul style="list-style-type: none"> Productie van voedsel, veevoeder en grondstoffen voor de bio-economie binnen de gestelde doelen van het NPLG Gebieden met weinig specifieke / gebiedseigen opgaven voor klimaat, natuur en/of water. 	<ul style="list-style-type: none"> Zo veel mogelijk beschikbaar houden voor duurzame voedsel en veevoeder-productie. Mede t.b.v. de voedselzekerheid. Waar mogelijk ontzien van functiewijzingen. Laatste voorkeur voor functiewijziging.
Beperkte gebieden met matige (toekomstige) uitdagingen voor de landbouw	<ul style="list-style-type: none"> Productie van voedsel, veevoeder en grondstoffen voor de bio-economie op een extensievere manier. Gebieden met gemiddelde specifieke / gebiedseigen opgaven voor klimaat, natuur en/of water. 	<ul style="list-style-type: none"> Beschikbaar houden voor duurzame en extensievere vormen van voedsel, veevoeder en grondstoffen voor de bio-economie. Functiecombinaties, en indien nodig functiewijzingen, zijn hier mogelijk.
Gevoelige gebieden met zware (toekomstige) uitdagingen voor de landbouw	<ul style="list-style-type: none"> Gebieden met een specifieke en grote opgave voor natuur en stikstof, waterkwaliteit en (soms) klimaat. Gebieden die, gezien, het water- en bodemsysteem, extra gevoelig zijn voor klimaatverandering. Aanvullend verdienmodel mede op basis verbreding en andere ecosysteemdiensten. 	<ul style="list-style-type: none"> Gronden kunnen gebruikt worden voor extensivering of in combinatie met andere verdienmodellen. Geëxtensiveerde vormen van landbouw door bijvoorbeeld introductie van nieuwe extensieve teelten. Functiecombinaties en functiewijziging zijn hier mogelijk. Eerste voorkeur voor functiecombinaties en -wijzigingen.

1.3 Functiecombinaties en -wijzigingen hebben bij voorkeur meerwaarde voor transitiepad

Wanneer wordt gekozen voor nieuwe functies in een gebied, dan is eerst de vraag of het mogelijk is om slimme functiecombinaties toe te passen binnen het gekozen gebied en daarmee de ruimtevraag te beperken. Slimme combinaties dragen zowel bij aan de transitie van de landbouw, als aan doelbereik voor natuur, water en klimaat. Voorbeeld is agrarisch weidevogelbeheer, mogelijk in alle gebieden waar kansen voor weidevogels en passend agrarisch grondgebruik samen komen.

Zo niet, dan heeft de voorkeur om te kiezen voor een invulling van de functieverandering die het meest effectief met meerwaarde voor de gewenste landbouwtransitie ter plaatse kan worden ingevuld. En actief bijdraagt aan de gebiedsopgaven voor natuur, water en klimaat.

Voorbeeld 'nieuw bos': Als inbreiding van nieuw bos niet mogelijk is binnen het huidige natuurareaal dan wordt verkend welk landbouwgebied goed past bij de nieuwe functie, in dit geval nieuw bos. De gevoelige gebieden kennen transitiepaden als omschakelen naar andere vormen van landbouw waardoor functiecombinaties of -wijzigingen goed passen bij deze gebieden en vormen van landbouw. Daarnaast zijn de kenmerken van dit gebied 'verdienmodel mede op basis verbreding en andere ecosysteemdiensten' en levert dit gebied een 'grote bijdrage aan instandhoudingsdoelstellingen van natuur'.

1.4 Afwenteling voorkomen of compenseren

Bij functieverandering is het uitgangspunt uit de Nationale Omgevingsvisie dat afwenteling zoveel mogelijk moet worden voorkomen. Er zijn twee vormen van afwenteling die bij functiewijziging op landbouwgrond kunnen ontstaan:

1. **Afwenteling van de landbouw(milieu)opgave op resterende landbouwgebieden.** Als functiewijziging op landbouwgrond plaatsvindt, maar bijvoorbeeld de dierrechten of de stikstofruimte blijven in de markt, dan zal dit elders leiden tot bedrijfsuitbreiding en een verhoogde concentratie van dieren. Dit doorkruist de extensiveringsopgave elders in de landbouw. Om afwenteling van milieudruk naar elders te voorkomen, moeten dus ook de dierproductierechten en/of stikstofruimte worden opgekocht.
2. **Afwenteling van de water-, klimaat- en natuuropgave.** Verandering van functie van landbouwgrond kan betekenen dat areaal verdwijnt waarop op extensieve, natuurinclusieve en/of regeneratieve wijze van landbouw wordt bedreven. En daarmee ook de bijdrage geleverd wordt aan b.v. weidevogel- en landschapsbeheer, koolstofopslag en biodiversiteit. Bij de keuze voor functiewijziging van landbouwgrond heeft het de voorkeur om gronden met dergelijke gewenste functiecombinaties zoveel mogelijk te ontzien. Als dit niet mogelijk is, dan moeten de bijdragen aan dit beheer en deze ecosysteemdiensten worden gecompenseerd om te voorkomen dat deze bijdrage aan de (inter-)nationale doelen verloren gaan. Compensatie gebeurt bij voorkeur binnen het betreffende gebied.

Bij een functiewijziging van landbouw naar natuur, zal er in principe geen afwenteling van de water-, klimaat- en natuuropgave ontstaan, omdat natuur veelal een positief effect heeft op deze doelen. Voor rode functiewijzigingen kan dit wel het geval zijn. Afwenteling van de opgave op resterende landbouwgebieden kan bij elke functiewijziging voorkomen.

Mocht het niet mogelijk zijn om afwenteling te voorkomen, dan volgt de keuze voor compensatie. Het uitgangspunt hierbij is dat compensatie vooral bestaat uit kwaliteitsverbetering op de daarvoor meest geschikte plek en niet leidt tot weer een extra ruimteclaim op landbouwgronden. Compensatie is mogelijk door bijvoorbeeld:

- ▮ Compensatie van verlies van (ecosysteem) diensten, zoals koolstofopslag en (agrarische) natuurwaarden te realiseren in het eigen gebied, waarbij voorkomen moet worden dat bij een krimpend landbouwareaal de opgave voor resterende landbouwgrond/agrariërs ongewijzigd blijft.

- ▮ Bijdragen aan de landbouwtransitie elders in het gebied door onder andere verduurzaming en extensivering te blijven ondersteunen.

1.5 Transparant proces

Voor een goede besluitvorming is een transparant proces nodig, waarbij de gemaakte keuzes helder en openbaar worden gemotiveerd. In bijvoorbeeld de Ladder voor Duurzame Verstedelijking is dit de kern van de ladder, die ook is vastgelegd in instructieregels in het Besluit kwaliteit leefomgeving. De wijze van borging van het afwegingskader voor de omgang met landbouwgrond wordt de komende tijd verkend, ook op basis van praktijkervaringen in het NPLG.

2. UITGANGSPUNTEN VERTALEN IN INSTRUMENTARIUM: LADDER VOOR DUURZAAM LANDGEBRUIK

De omschreven uitgangspunten leiden tot een afwegingsladder waarbij een aantal stappen moet worden doorlopen bij functiewijziging op landbouwgrond. Deze ladder komt niet in de plaats van de wijze waarop nu ruimtelijke afwegingen worden gemaakt. Hij maakt er onderdeel van uit en vult die werkwijze aan met een motivatieplicht volgens onderstaande stappen.

- ▮ Geldend voor alle functies: Eerst inbreiden, combineren en dan pas wijzigen (huidige kaders / ladders, zoals de zonneladder en de verstedelijkingsladder), waarmee de druk op landbouwgrond zoveel mogelijk wordt beperkt.
- ▮ Als toch aanspraak moet worden gemaakt op landbouwgrond, dan eerst zoeken naar functiecombinaties met meerwaarde voor de landbouwtransitie, dus op de gronden met de grootste (toekomstige) uitdagingen en passend binnen de NPLG-doelen ter plaatse, daarna landbouwgrond met matige beperkingen. En als laatste optie op landbouwgronden met weinig toekomstige uitdagingen, omdat hier de voedselproductie voorop staat.
- ▮ Als een functiecombinatie niet mogelijk is, dan wordt bij voorkeur gekozen voor een functiewijziging met de meeste meerwaarde voor de transitie in het gebied. Past de functiewijziging bij en is hij ondersteunend aan het agrarisch transitiepad en passend bij de gewenste ruimtelijke ontwikkeling in het gebied? En hoe kan deze zo nodig inpasbaar worden gemaakt?
- ▮ Afwentelingseffecten worden zoveel mogelijk voorkomen of anders gecompenseerd.

De afwegingsladder functieverandering landbouwgrond is in het onderstaande diagram gevisualiseerd.

3. STAPPEN NAAR BORGING VAN HET AFWEGINGSKADER

Voor het gebruik van het afwegingskader is het belangrijk om deze verder uit te werken en afdoende te borgen.

Dit kan plaats vinden in een aantal stappen:

- ▮ Ruimtelijke uitwerking: komende maanden in de provinciale gebiedsprocessen en PPLG's najaar 2023.
- ▮ Structurerende keuze: in het voorontwerp NPLG (juli 2023) en definitief NPLG (Q1, 2024).
- ▮ Bestuurlijke afspraak: Tot oktober 2023 uitwerking in de provinciale ruimtelijke voorstellen NOVEX en aansluitend in de ruimtelijke arrangementen (Q4, 2023).
- ▮ Juridische borging: (zo nodig) In 2024 via een Besluit Kwaliteit Leefomgeving (instructieregel voor een motiveringsplicht).

Met deze stapsgewijze uitwerking en verankering is er voldoende tijd om het, nu nog globale, afwegingskader en borging verder vorm te geven.

Bijlage 3 – Weerbare teelten en gezonde planten

INLEIDING

De bedrijven in de land- en tuinbouw werken al een groot aantal jaren aan het verduurzamen van de teelten en aan het ontwikkelen van nieuwe teeltsystemen. Vanuit de plantaardige sectoren is de afgelopen tijd het gesprek met ngo's, ketenpartijen en overheden (LNV, IPO, UvW) aan de sector- tafels aangegaan met de intentie om afspraken te maken over het verder verduurzamen van de teelten. De sectoren willen, samen met de andere genoemde partijen invulling geven aan de maatschappelijke doelen en ambities, met als horizon 2040. Aan de beide sectortafels is afgesproken om in 2023 een overgangsbeleid op te stellen. Dit overgangsbeleid moet er voor de sectoren op gericht zijn om 'de winter door te komen'. Hiervoor is een afwegingskader nodig, waarin alle doelen (natuur- en milieudoelen, Kaderrichtlijn Water (KRW) en andere Europese doelen, ondernemersdoelen en groen- en voedselzekerheid) evenwichtig naast elkaar worden gezet en in gelijkwaardigheid worden afgewogen om tot de gewenste systeemverandering te komen en de verdere reductie van de milieu impact en de impact op de gezondheid van mens en dier.

Daarnaast heeft het landbouwakkoord voor LNV tot doel het halen van de doelen in het NPLG (die uitgangspunt zijn voor het Landbouwakkoord) voor natuur, stikstof, water en klimaat. Een sterke plantaardige sector is nodig voor de uitdagingen van deze tijd en het voorzien in groen- en voedselzekerheid met de minst mogelijke impact op de omgeving. Voor de plantaardige sectortafels gaat het binnen de NPLG met name over de waterdoelen uit de Kaderrichtlijn Water en de milieudoelen. Die komen op het volgende neer:

1. Zo min mogelijk emissies van gewasbeschermingsmiddelen naar het milieu. Zie hiervoor eerder gemaakte afspraken binnen de EU (NAP).
2. Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen verminderen conform de F2F-strategie en de nieuwe concept-EU-verordening gewasbeschermingsmiddelen (SUR), waarbij de uitkomst van de SUR leidend is, en het bevorderen van bodem- en plantgezondheid.

De sectoren nemen de verduurzaming serieus en zetten hier op verschillende manieren op in. Zo wordt de komende jaren tot 2030 versneld ingezet op het uitvoering geven aan het Uitvoeringsprogramma Gewasbescherming 2030, onder andere via het Praktijkprogramma Weerbaarheid in de Praktijk. Voor de periode richting 2040 worden aanvullende doelen opgesteld voor de verdere uitfasering van middelen met een hoge impact op milieu, mens en dier en het verder ontwikkelen van alternatieve methoden. Verder investeren de sectoren onder andere via BO Akkerbouw en Kennis In Je Kas (KIJK) en individuele bedrijven in onderzoek en kennisverspreiding, uitgaande van de gestelde doelen. Ook via andere programma's, zoals DAW en Platform Duurzame Glastuinbouw (PDG), wordt ingezet op het bijdragen aan het bereiken van de doelen.

DOORDACHT OVERGANGSBELEID IS NOODZAKELIJK

De aanleiding voor het opstellen van een Landbouwakkoord is onder andere om agrarische ondernemers handelingsperspectief te bieden, met de horizon op 2040. Daarmee moet er nog een tandje bij ten opzichte van de doelen voor 2030. De sectoren en de overheid hebben dit vertaald in boeren en tuinders langjarig perspectief op een goed verdienvermogen bieden, in evenwicht met de KRW-, natuur- en milieudoelen. Daarbij hebben de sectoren, ketens, ngo's, kennisinstellingen en de overheid allen een rol en is er overgangsbeleid nodig om daar te komen.

LTO, NAJK en de sectororganisaties werken voor weerbare teelten vanuit het Landbouwakkoord aan twee doelen:

1. Maximaal vergroenen van de productie, met het minimaliseren van de milieu impact van de productie op de omgeving;
2. Het verbeteren van het verdienvermogen van Nederlandse boeren en tuinders.

Om het verdienvermogen van Nederlandse boeren en tuinders te verbeteren in de transitie naar weerbare teelten

moeten opbrengstrisico's en transitierisico's beheersbaar blijven. Er moet dus voldoende productie in opbrengst en kwaliteit worden gerealiseerd, maar vooral het risico op een misoogst moet goed kunnen worden beheerst. LNV, sectoren en de ketenpartijen maken afspraken over het overgangsbeleid. Het resultaat van dit overgangsbeleid is het minimaliseren van de risico's die boeren en tuinders (gaan) lopen in het vergroeningsproces om te komen tot weerbare teeltsystemen.

Voor de land- en tuinbouw is een internationaal gelijk speelveld cruciaal. Aan producten afkomstig uit andere lidstaten en derde landen worden dezelfde eisen gesteld als in Nederland geteelde producten.

De opdracht voor het Landbouwakkoord is om actief bij te dragen aan het verdienvermogen van boeren en tuinders. Dat verdienvermogen staat de komende tijd onder verschillende redenen onder druk. Onderstaand noemen we verschillende redenen waarom dat verdienvermogen onder druk staat:

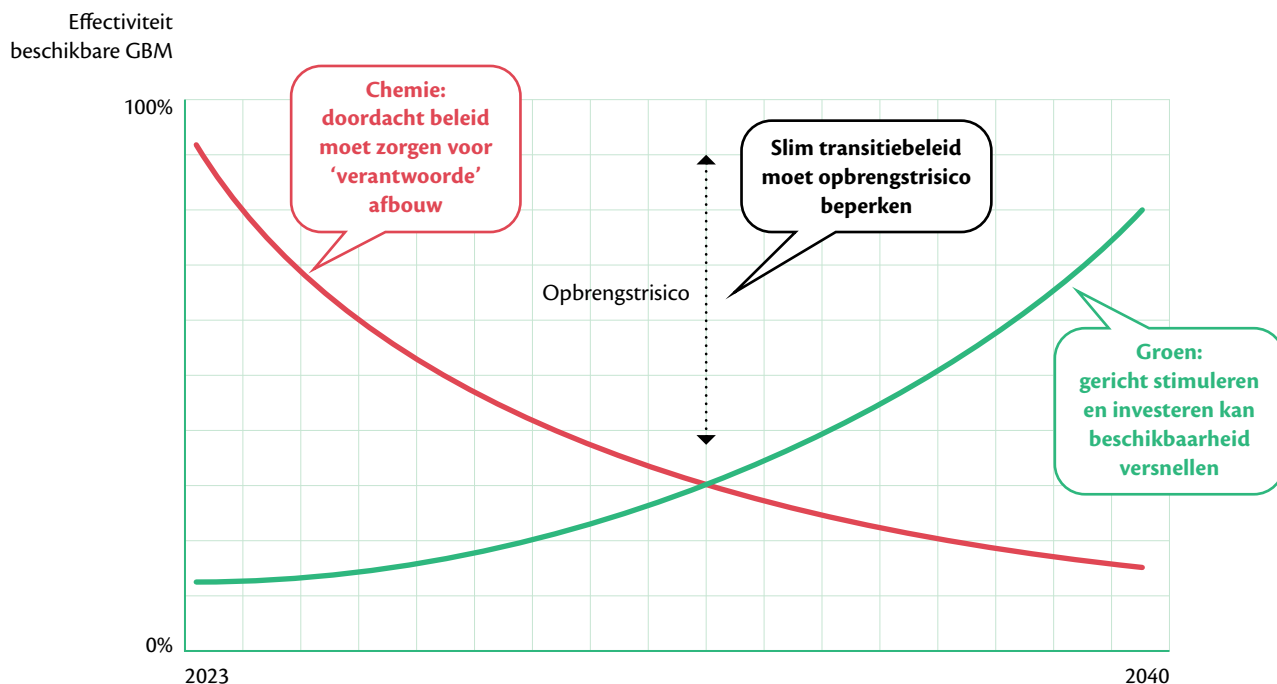
1. De F2F en Green Deal strategie leiden tot beduidend minder 'bewezen effectieve' mogelijkheden om gewassen gezond te houden. Ondernemers die willen overstappen op teeltsystemen die een lagere milieu impact hebben, zoals biologische landbouw, natuurinclusieve land- en tuinbouw en gesloten teelten, kunnen dit waarmaken, maar hebben daar wel de steun van markt en overheid voor nodig, op het gebied van marktperspectief, voldoende kennis en vaardigheden en juridische borging.
2. Het tempo waarmee nieuwe 'bewezen effectieve' methoden en middelen voor het gezond houden van gewassen toeneemt is beduidend lager dan het tempo waarmee de beschikbaarheid van chemische middelen afneemt, ondanks de inzet van onder andere de sectoren en het ministerie in onderzoeken en in pilots.
3. Een groot aantal ziekten en plagen vormen een toenemend risico in teelten omdat effectieve alternatieve maatregelen en middelen nu niet of nauwelijks beschikbaar zijn met productiedaling als gevolg.

4. Door klimaatverandering neemt de ziekten- en plaagdruk en het aantal ziekten en plagen toe.
5. In Nederland kennen we een groot aantal kennis- en kapitaalintensieve teelten, waarbij de hoge kwaliteitseisen uit de keten en fytosanitaire eisen leidend zijn en op een hoog niveau liggen.
6. De markt en afzet voor producten uit alternatieve teeltsystemen die minder milieu impact met zich meebrengen zijn nog niet voldoende ontwikkeld.

Hiermee zien we elementen die van invloed zijn op het economisch perspectief van de agrarische ondernemers. Ze zijn risicovol en kunnen leiden tot fysieke opbrengstderving en/of kwaliteitsverlies die een meerjarig effect kunnen hebben. Deze opbrengstderving wordt waarschijnlijk niet of deels gecompenseerd door hogere productprijzen. Doordat er in de toekomst naar alle waarschijnlijkheid onevenredige teeltrisico's ontstaan, zullen er als gevolg daarvan problemen ontstaan met financiering van bedrijven en specifieke kapitaalintensieve teelten. En deze risico's hebben consequenties voor de financierbaarheid van bedrijven. Citaat Rabobank: "Onevenredig grote teeltrisico's gaan wij niet financieren".

De sectoren willen hun positie als topsectoren behouden waarbij de teelten verder worden verduurzaamd met aandacht voor biodiversiteit. In de transitie naar duurzame en milieuvriendelijkere teeltsystemen is het nodig om ondernemingen perspectief te kunnen bieden. Hiervoor is het onder andere noodzakelijk om risico's te onderkennen en te voorkomen dat ondernemingen risico's lopen die de continuïteit van de ondernemingen raakt. Doordacht overgangsbeleid moet die risico's aanvaardbaar maken en zal dus de zo gewenste transitie versnellen.

De figuur op de volgende pagina illustreert het belang van overgangsbeleid.

UITGANGSPUNTEN OVERGANGSBELEID

Onderstaand geven we aan wat onze uitgangspunten zijn voor een doordacht overgangsbeleid:

1. Overgangsbeleid moet getoetst worden aan een evenwichtig afwegingskader. Zie hiervoor ook de Kamerbrief van minister Adema dd. 25-11-2022 (DGA-DAD/22540362). Dit kader bestaat uit natuur- en milieudoelen, klimaatopgaven, ondernemersdoelen, voedselzekerheid, gezonde voeding en Europese doelen en is gericht op het bereiken van een systeemverandering en het reduceren van de milieu impact. LNV, sectoren en andere partijen nemen samen het initiatief om het kader uit te werken (proces waarin de consequenties voor alle bovenstaande doelen transparant in beeld worden gebracht), zodat de politiek een afgewogen besluit kan nemen.
2. Overgangsbeleid moet zowel gericht zijn op individuele ondernemers, de sectoren en de ketenpartners.

Vertrekpunt voor het overgangsbeleid is dat telers hun gewassen aantoonbaar effectief kunnen blijven beschermen, gekoppeld aan het blijven werken aan de verlaging van de milieu impact.

De sectoren zetten zich in om telers en hun omgeving te informeren en mee te nemen in de urgentie en consequenties met betrekking tot de KRW- en milieudoelen, die toe te

rekenen zijn aan de land- en tuinbouw. Maar ook om hen te stimuleren om zelf maatregelen te nemen. De sleutel voor het kunnen behalen van de milieudoelen ligt dus bij boeren en tuinders. Zij dragen actief bij aan het bereiken van de milieudoelen en aan het behalen van de Kaderrichtlijn Water doelen. Overheden en waterschappen moeten ook bijdragen, door het belonen van bijvoorbeeld ecosysteemdiensten. Om ondernemers daadwerkelijk aan te zetten tot het nemen van maatregelen is het nodig om de waterkwaliteitsdoelen te individualiseren tot op sectoren, regio's en bedrijfsniveau, voor zover de ondernemer verantwoordelijk is voor de verontreiniging. De gewenste gedragsverandering zal alleen plaatsvinden als de ondernemer zijn handelingsperspectief ziet. Dit handelingsperspectief kan hem aangereikt worden door een goed opgeleide adviseur/watercoach die bedrijfspecifieke afspraken maakt over uit te voeren maatregelen.

Inzicht is noodzakelijk voor bewustwording, kennisontwikkeling en gedragsverandering. Ondernemers zetten, samen met andere betrokken partijen, volop in op kennisontwikkeling op het gebied van de reductie van de milieu impact. Hiervoor wordt zo veel mogelijk aangesloten bij bestaande programma's, zoals DAW, Bodem Up en bodemcoaches, waarbij teeltadviseurs en boeren gezamenlijk in gesprek gaan over nieuwe teeltsystemen met geïntegreerde en/of biologische gewasbescherming. Aanvullend wordt voor de biologische sector een programma ontwikkeld. Zo zien boeren en tuinders zelf of ze een opgave hebben en kunnen ze hiermee aan de slag. Bovendien kunnen ze daarop worden aangesproken. Belangrijk aspect is hier de handhaving en

het toezicht op het (individuele) behalen van de milieu- en KRW-doelen. LNV zet in op het verbeteren van de handhaving en toezicht door een betere samenwerking tussen waterschappen, omgevingsdiensten, provincies, gemeenten en NVWA te organiseren.

Ook is het belangrijk om een onderzoeks- en kennisagenda op te zetten en het kenniscluster en de ketenpartijen te betrekken bij de toekomstige ontwikkeling voor alternatieve duurzame en biologische methoden en teeltsystemen.

Verschillende waterschappen hebben het initiatief genomen om actuele waterkwaliteitsresultaten te delen en niet beperkt tot de land- en tuinbouw. I&W heeft het initiatief genomen om dit breder te trekken en te agenderen onder het UP. Dit moet voor 2025 een stap verder worden gebracht: 'real time' resultaten op bedrijfsniveau. Ter ondersteuning van het beschikken over actuele resultaten nemen de sectoren het initiatief om dit samen met I&W en de Unie van Waterschappen te ontwikkelen en uit te rollen in de praktijk. De resultaten geven aan of de ondernemer een opgave heeft. Het invullen van deze opgave is niet vrijblijvend.

Bepalen voor welke teelten impact analyse nodig is	Opstellen impactanalyse	Opstellen BAP's	Knelpunten	Overgangsbeleid: acties sector, keten, overheid
<p>Criteria</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ziekte en plaag gevoeligheid • Kapitaalintensiviteit (risico) • Stikstofefficiëntie (gevoeligheid voor nitraatuitspoeling) 	<p>Aspecten</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teelt technische aspecten • KRW- en milieudoelen • Economisch perspectief voor agrarische ondernemers • Groen- en voedselzekerheid in Nederland en Europa 	<p>Aspecten</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wetenschappelijke en praktijkinzichten • Meerjarig praktijkonderzoek • Opstellen kennisagenda en wetenschappelijk onderzoek 	<p>Scenario's</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oplossingsrichtingen onder overgangsbeleid • Geen oplossing voor knelpunt 	<p>Bijvoorbeeld</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ketenaanpassing, acceptatie resistente rassen • Tijdelijke verlenging toelating GBM om overgangperiode te overbruggen • Extra stimulans onderzoek • Verzekering • Stimuleren veredeling nieuwe rassen • Handhaving

Afb. De stappen ter invulling van het overgangsbeleid op hoofdlijnen.

1. Impact analyse en aanpak met Best Agricultural Practices

De eerste stap in het ontwikkelen van overgangsbeleid is het gezamenlijk opstellen van een impact analyse per teelt/groep van teelten. Doel hiervan is voor de komende jaren helder te hebben wat de uitdagingen/knelpunten zijn voor de betreffende teelt uitgaande van BAP en wat de impact van keuzes hierin zijn op onder andere verdienvermogen, waterkwaliteit, groen- en voedselzekerheid, teelttechnische aspecten. De impact analyse leidt tot een plan van aanpak per teelt/teeltgroep. Gestreefd wordt naar het opstellen van ten hoogste 10 tot 15 impact analyses voor de meest relevante teelten.

Prioritering in volgorde van opstellen impactanalyses vindt plaats op basis van de criteria:

- Ziekte- en plaaggevoeligheid (als maatstaf voor milieu impact gewasbescherming);
- Kapitaalsintensiviteit (als maatstaf voor het risico dat de teler loopt);
- Stikstofefficiency/gevoeligheid voor nitraatuitspoeling (als maatstaf voor milieu impact nutriënten).

Voor de beoordeling van de effectiviteit van deze aanpak worden als pilot in 2023 voor twee gewassen/gewasgroepen (bijv. vruchtgroenten onder glas en suikerbieten) een impactanalyse opgesteld. Naar aanleiding van de pilot kan de aanpak eventueel bijgesteld worden.

Het resultaat van de impact analyse en de BAP kan zijn dat er uiteindelijk geen oplossing kan zijn voor een knelpunt onder het overgangsbeleid. Dan wordt vastgesteld op welke

wijze een teler gecompenseerd kan worden, in een nader te bepalen transitieperiode, waarin de teler kan omschakelen naar een andere teelt of naar een ander teeltsysteem.

Het uitgangspunt voor het vaststellen van de Best Agricultural Practice (BAP) is dat in de transitieperiode weerbare gewassen, weerbare teeltsystemen en alle op dat moment beschikbare groene methoden en middelen maximaal worden ingezet. Het doel van de BAP's is het ondersteunen en faciliteren van innovaties en van verduurzaming van teeltsystemen. IPM/ICM is de basis voor de te ontwikkelen BAP's. De BAP is nadrukkelijk niet bedoeld als een voorschrift voor een te volgen teeltsystematiek. En moet dus ruimte blijven geven voor innovaties op de bedrijven. De BAP is gebaseerd op:

- Internationale en nationale wetenschappelijke inzichten;
- (meerjarig) Wetenschappelijk en praktijkonderzoek waaruit is gebleken dat de BAP daadwerkelijk in de praktijk werkt;
- Bij de ontwikkeling van de BAP's wordt rekening gehouden met onderwerpen als ICM/IPM, op kennis gerichte preventieve oplossingen en resistentiemanagement;
- De BAP's worden voor een periode van 2 jaar vastgesteld en periodiek geëvalueerd. Op basis hiervan wordt het systeem van IPM/ICM de komende jaren verder uitgerold.

Afspraken

- ✓ De land- en tuinbouwsectoren bepalen enkele teelten waarvoor de impact analyse in een pilot wordt uitgevoerd;
- ✓ De sectoren en LNV nemen samen het initiatief om de pilot impact analyses in 2023 uit te voeren en beoordelen hierna de effectiviteit van deze aanpak;
- ✓ De land- en tuinbouwsector ontwikkelen de BAP's. Daarbij zijn de overige afspraken hiervoor leidend. LNV draagt zorg voor de inbreng van experts (onder andere van WUR en NVWA) bij het opstellen van de BAP's;
- ✓ De land- en tuinbouwsector neemt samen met Plantum het voortouw om te inventariseren welke weerbare gewassen en teeltsystemen worden ontwikkeld. In deze inventarisatie wordt de behoefte van koplopers meegenomen. Voor hiaten in de (verdere) ontwikkeling van weerbare gewassen en teeltsystemen stimuleren LNV en de land- en tuinbouwsector gezamenlijk

ontwikkelingen gericht op het dichten van deze hiaten. Waar nodig wordt hiervoor een effectieve onderzoek -en kennisagenda ontwikkeld;

- ✓ LNV en de land- en tuinbouwsector inventariseren gezamenlijk welke groene middelen, methoden en alternatieve duurzame strategieën worden ontwikkeld. Hierbij worden ook mechanisatiebedrijven, advies- en onderzoeksorganisaties met kennis van verduurzaming van teelten en teeltsystemen betrokken. Waar hiaten in ontwikkelingsprogramma's geconstateerd wordt, stimuleren overheid en land- en tuinbouwsector ontwikkelingen gericht op het dichten van deze hiaten. Fieldlabs/Boerderijen van de Toekomst/ praktijkpilots (in meerdere regio's en voor alle sectoren) vervullen hierin een belangrijke rol. LNV faciliteert deze locaties. Hiervoor worden de volgende instrumenten ontwikkeld:
  - a. LNV en de sectoren nemen samen het initiatief om onder Topsectoren het ondersteunen van pre-competitief onderzoek door start up's/ universiteiten voor de gewenste systeemveranderingen en de reductie van de milieu impact te onderzoeken;
  - b. De sectoren, ketenpartijen en LNV stellen een aanpak op voor het begeleiden van start up's met aanvragen voor registraties, toelatingen, mechanisaties en robotisering;
  - c. De sectoren, ketenpartijen en LNV investeren in kennisontwikkeling gericht op kansrijke verdienmodellen die voor de systeemverandering en het verminderen van de milieu impact nodig zijn, zoals biologische landbouw, natuurinclusieve land- en tuinbouw en hoog technologische gesloten teelten.

- ✓ Fedecom, LNV en de sectoren nemen samen het initiatief voor het opstellen van een op het UP Gewasbescherming aansluitend programma technieken. Dit programma is gericht op het versneld gebruik van technieken en digitalisering, gericht op de systeemverandering en het verminderen van de milieu impact. Een snelle validatie van deze technieken en maatregelen is onderdeel van het programma.

2. Transitie en chemische gewasbeschermingsmiddelen

De land- en tuinbouwsector zet in op systeemveranderingen en op het verminderen van de milieu impact en van de impact op omgeving, mensen en dieren. Als in deze transitie de optelsom van weerbare gewassen, weerbare teeltsystemen en andere groene methoden en middelen nog niet voldoende is om gewassen en teelten effectief te beschermen kunnen gericht chemische gewasbeschermingsmiddelen worden

ingezet. De land- en tuinbouwsector zet alles op alles om zo snel mogelijk aantoonbaar effectieve methoden en middelen te ontwikkelen die bijdragen aan de totale reductie van de milieu impact.

Afspraken

- ✓ De land- en tuinbouwsector maakt over deze aanpak voor de transitieperiode afspraken met de NGO's en LNV;
- ✓ De sectoren nemen het initiatief voor het in gesprek gaan met de fabrikanten van chemische gewasbeschermingsmiddelen over het beschikbaar blijven van de middelen. LNV draagt conform de reguliere procedures zorg voor de toelating van de middelen als de middelen voldoen aan de toelatingseisen.
- ✓ LNV draagt zorg voor het hebben van voldoende capaciteit bij het Ctgb, met name gericht op de inzet voor middelen met een lage milieu impact;
- ✓ LNV draagt zorg voor vergroten van de capaciteit bij NVWA voor het behoud van markttoegang (fyto-sanitair) en voor het borgen van plantgezondheid op het gebied van duurzame gewasbescherming. Deze capaciteit dient geoormerkt te zijn voor deze doelen.
- ✓ LNV zet het beschikbare instrumentarium (onder andere KUG's en (transitie)vrijstellingen) in conform de Europese regels;
- ✓ De land- en tuinbouwsector, LNV, ketenpartijen, Croplife NL, Artemis en Agrodix maken afspraken over het in de transitieperiode beschikbaar houden van middelen;
- ✓ LNV, ketenpartijen, Croplife NL, Artemis en Agrodix maken afspraken om (nieuwe) groene middelen na indiening van de dossiers eerder en sneller op de markt te brengen;
- ✓ LNV maakt afspraken met de keten en andere partijen, zoals mechanisatiebedrijven, advies- en onderzoeksorganisaties over het ontwikkelen en verspreiden van kennis van verduurzaming van teelten en van alternatieve en duurzame strategieën;
- ✓ Zoals bij de toepassing van de BAP's is afgesproken zal ook voor de transitieperiode en inzet chemische gewasbeschermingsmiddelen de leercurve goed moeten worden ingezet en geregeld. Om de twee jaar moet deze aanpak en de voortgang beschikbaar weerbare gewassen, weerbare teeltsystemen en andere groene

methoden en middelen worden geëvalueerd en op basis van beschikbaarheid deze aanpak worden bijgesteld;

3. Transitierisico's

Boeren en tuinders moeten worden gestimuleerd om te werken volgens de best bewezen praktijk, waarbij deze BAP's geen teeltsystemen voorschrijven. Ze ondersteunen de innovaties door bedrijven, ze remmen deze niet af. Daarmee kunnen ze risico's effectief beheersen én kunnen ook voldoende verdienen.

Afspraken

- ✓ Een instrument als een transitieverzekering is nodig als financieel vangnet waarmee risico's kunnen worden opgevangen. Koplopers hebben toegang tot deze verzekering. Waarbij maximaal gebruik wordt gemaakt van de ruimte die de EU hiervoor biedt. LNV, land- en tuinbouwsector en ketenpartijen werken samen uit of een dergelijke verzekering een toepasbaar instrument is en welke alternatieven hiervoor mogelijk zijn;
- ✓ Ketenpartijen spelen een belangrijke rol in het ondersteunen/aanjagen van de vergroening van de land- en tuinbouwsector, onder andere door rassenkeuzes. Door langjarige afspraken te maken tussen producenten en afnemers kunnen beide partijen investeren in duurzaamheid. Hierdoor wordt ketensamenwerking gestimuleerd. De land- en tuinbouwsector, ketenpartijen en de LNV maken gezamenlijk hiervoor afspraken;
- ✓ Belangrijk aspect is het voldoen aan de milieu- en KRW doelen.
  - a. Er wordt ingezet op het versterken van handhaving en toezicht op de (individuele) naleving van milieu- en KRW doelen. LNV maakt afspraken over het verbeteren van de handhaving en toezicht, gericht op een betere samenwerking tussen waterschappen, omgevingsdiensten, provincies, gemeenten en NVWA.
  - b. Inzet op en borgen van milieu- en KRW-doelen vraagt een andere benadering met doelsturing. In de fiche "Doelsturing" (sectortafel AVB) wordt hier op ingegaan. Veel boeren en tuinders weten niet wat de waterkwaliteitsopgave in een gebied is, laat staan de opgave op bedrijfsniveau en hoe ze die kunnen invullen. Hierdoor heeft een ondernemer geen inzicht in de bijdrage aan de waterkwaliteit van de verschillende maatregelen.

De land- en tuinbouwsector wil de stap maken naar een systematiek van doelsturing. Op basis van outputsturing

neemt de boer en tuinder passende maatregelen gericht op het terugdringen van de milieu impact. Het kunnen meten van het effect van maatregelen en het (juridisch) borgen ervan is een belangrijke voorwaarde. Als het bekend is welke opgave een boer en tuinder heeft, moet hij gestimuleerd worden om de juiste maatregelen te nemen. In de transitieperiode is een (private) gecontroleerde distributie mogelijk een geschikt instrument. Voor middelen waarbij sprake is van normoverschrijdingen kunnen alleen ondernemers die aantoonbaar aan de milieu- en KRW-doelen bijdragen chemische gewasbescherming aankopen en toepassen. Ook kunnen ketenpartijen hierbij een rol spelen door aanvullende voorwaarden te stellen aan het afnemen van producten. Bestaande bedrijfssystemen die bewezen leiden tot minder milieu impact, zoals de biologische landbouw moeten ondersteund worden. De land- en tuinbouwsector, ketenpartijen en LNV starten in 2023 met de uitwerking van deze aanpak.

Een andere optie is de inzet van een adviseur/coach die de ondernemer helpt inzicht te krijgen in de maatregelen die hij nog kan/moet uitvoeren. Ondernemers die aantoonbaar de gemaakte afspraken naleven kunnen gestimuleerd worden door vermindering van handhaving door andere bevoegde gezagen (omgevingsdienst, waterschap) en het mogen gebruiken van middelen onder gecontroleerde distributie.

De land- en tuinbouwsector start samen met LNV een programma gericht op preventieve maatregelen en beheersmaatregelen om de hoge fytosanitaire kwaliteit van het uitgangsmateriaal en overige plantaardige producten uit Nederland en in de import- en exportketen te blijven borgen.

4. Gezamenlijk inzetten op MIG

De milieu-indicator gewasbescherming (MIG) kan een belangrijke bijdrage leveren aan het realiseren van milieudoelen. Daarom hebben de sectoren zelf het initiatief genomen om te komen tot afronding en implementatie van de MIG. Gestreefd wordt naar invoering in de tweede helft van 2024, met name onder bestaande schema's (MPS, On the Way to Planetproof, VVAK/BMA). De sectoren zijn in gesprek met de schema-eigenaren en ketenpartijen over het gebruik van de MIG. Zo heeft de Rabobank recent aangegeven de MIG te gaan gebruiken in haar duurzaamheidsindex. De genoemde gesprekken en afspraken zullen ook kaders aangeven om te komen tot eventuele reductiedoelen (doelsturing) op bedrijfsniveau. De MIG is bedoeld als tool voor de ondernemingen om de milieu impact in beeld te brengen en waar mogelijk te verlagen.

Afspraak

- ✓ LNV participeert in de afronding en het toepassen van de MIG en committeert zich om uit te gaan van milieu impact in plaats van gebruikte hoeveelheden. LNV draagt dit ook internationaal uit.

AANVULLENDE AFSPRAKEN

1. In het Uitvoeringsprogramma gewasbescherming 2030 staat een groot aantal onderwerpen waar zowel sector als overheid mee aan de slag willen. We constateren tevens dat de uitvoering achterblijft bij de ambities.

Afspraken:

- ✓ De sector en LNV gaan prioriteiten stellen in de actiepunten. De UP-partners maken extra uitvoeringscapaciteit beschikbaar voor het projectmatig uitvoeren van de acties. De partijen nemen zelf de verantwoordelijkheid voor de financiering van de capaciteit.
  - ✓ Sectoren en afzetketens pakken zelf ook een grotere rol in de uitvoering.
  - ✓ Halfjaarlijks wordt de voortgang van het UP besproken met de minister van LNV.
2. Versnelde beschikbaarheid van robuuste rassen.
    - Versneld nieuwe veredelings technieken kunnen toepassen en hier maximaal op inzetten binnen de Europese context, onder voorwaarde dat het genetisch materiaal vrij toegankelijk blijft, dat de biodiversiteit niet verder onder druk komt te staan, producten gemaakt met bijv. CrisprCas door de hele keten traceerbaar zijn en herkenbaar voor de consument en er afspraken gemaakt worden over vermenging van biologische producten met dergelijke producten. De biologische landbouw neemt kennis van de wens voor nieuwe verdelingsmethodes met behulp van nieuwe genetische technieken met de vermelde randvoorwaarden.
    - Indien gewenst door de sectoren onafhankelijk vergelijkend rassenonderzoek voor bestaande en nieuwe gewassen.
  3. Financiële steun voor non-productieve investeringen (versneld vervangen langjarige teelten, was- en spoelplaatsen, vulapparatuur etc.) en deels productieve investeringen (mechanische apparatuur, bodembewerking etc.) via laagdrempelige regeling die

meerjarig opengesteld is. Benodigd om transitie te versnellen en te realiseren. Via ketenpartijen (zoals coöperaties) kan ook aan collectieve inkoop worden gedaan om de prijs te drukken en om op grotere schaal gericht teelten en teeltbedrijven te verduurzamen.

4. Versterken biodiversiteit op en in de omgeving van bedrijven, op basis van gezamenlijke aanpak. De aanpak is gericht op herstel en versterking van zowel de biodiversiteit als van de plantgezondheid.

